

Op naar een écht duurzame economie

[FTM](#) | Vandaag 06:00 - 7 MIN.

Onze economie veroorzaakt niet alleen recessies. Ze ligt ook ten grondslag aan al die andere problemen: de klimaatverandering, vluchtelingen, terrorisme. De oplossing ligt in een nieuwe economie die écht wetenschappelijk is, en écht duurzaam. Niko Roorda schrijft zijn elfde boek hierover, en dat wil hij samen met u doen.

Het is gek. Ik heb de laatste paar jaar aardig wat economen gesproken. Sommigen zijn bankiers, anderen managers, bestuurders of onderzoekers. Als ik met hen praat over de huidige economie en opmerk dat die nog lang niet wetenschappelijk gefundeerd is, beamen ze dat bijna allemaal. ‘Zeg dat!’ zegt de een. Een ander kijkt me aan met een veelbetekenende blik, waarna een opmerking volgt over de niet bijster realistische visies van de heersende economische scholen.

En dan denk ik: als je dat vindt, doe er dan wat aan. Maar dat zeg ik niet hardop. Want als ik er goed over nadenk, begrijp ik ook wel dat het niet meevalt om er iets aan te doen. Tenslotte, wat kun je nu helemaal in je eentje doen?

Mijn antwoord op die vraag is: een boek schrijven. Dat is wat ik doe, boeken schrijven. Tot nu toe een stuk of tien: over duurzame ontwikkeling, maatschappelijk verantwoord ondernemen, organisatieontwikkeling en onderwijs. En nu werk ik dus aan een boek over duurzame ontwikkeling en economie.

Ik wil dat mijn boek iets in beweging zet, zodat er veel mensen bij de ontwikkeling betrokken worden

Geen eenmansactie

Maar ook als je een boek schrijft, kun je niet zo gek veel in je eentje doen. Daarom mag mijn jongste schrijfproject geen eenmansactie worden. Ik wil dat mijn boek iets in beweging zet, zodat er veel mensen bij de ontwikkeling betrokken worden.

Daarom zal ik mijn boek in afleveringen publiceren op Follow the Money. Het krijgt een eigen dossier en een forum, en dat is prachtig: zo is er alle kans dat het gelezen wordt, dat er online discussies gaan plaatsvinden, en dat er mogelijk door velen samen kennis en inzichten zullen worden opgebouwd. Deze zullen leiden tot verbeteringen van het boek, dat dan hopelijk een beetje van iedereen gaat worden. Ook van u, als u wilt – u bent van harte uitgenodigd om mee te doen.

Naast dit dossier en een forum is er een denktank, bestaande uit creatieve jonge mensen. De meesten volgen een masteropleiding of hebben er een voltooid. Hun disciplines zijn divers, en dat is belangrijk. Natuurlijk zijn er een paar economen in de Denktank. Maar ook bijvoorbeeld een communicatiedeskundige, een energiewetenschapper en een student ‘management van complexe systemen’. Dat is allemaal hard nodig, want dit zijn stuk voor stuk belangrijke aspecten van het project dat ik voor ogen heb. Economie is een interdisciplinaire wetenschap – of behoort dat te zijn.

"Wetenschap? Daar zit nu net het probleem. Volgens mij is de economie nog helemaal geen wetenschap"

Protowetenschap

Althans, wetenschap? Daar zit nu net het probleem. Volgens mij is de economie nog helemaal geen wetenschap. Het vakgebied is nog maar in het stadium van ‘protowetenschap’. In mijn boek leg ik uit wat dat is, aan de hand van andere vakgebieden die allemaal een ‘protowetenschap’ waren voordat ze een echte wetenschap werden. De oudste wetenschap, de natuur- en sterrenkunde, maakte de overstap in de zeventiende eeuw, gevolgd door de scheikunde in de achttiende, de biologie in de negentiende, en de geneeskunde in de twintigste eeuw.

Ik loop nu wat op de zaak vooruit – binnenkort kunt u er meer over lezen op Follow the Money – maar ik wil u alvast een paar van de kenmerken van protowetenschap geven. Onder meer: het bestaan van scholen die elkaar bevechten om de kern van het vakgebied; het bestaan van mythen die verwarrend, wazig, tegenstrijdig, paradoxaal of aantoonbaar niet waar zijn; en een gebrek aan voorspellende kracht of andere vormen van ‘succes’. Herkenbaar in de economie?

(On)duurzaamheid

Misschien denkt u, als u dit leest: nou en? Hoe erg is dat? Het antwoord is: heel erg. Dat heeft alles te maken met duurzaamheid, of liever: met onduurzaamheid. Er zijn nogal wat grote, structurele problemen in de wereld. In mijn eerdere boeken komen ze al aan bod: armoede, honger, extreme ongelijkheid. Klimaatverandering, afvalstromen, natuurverwoesting, uitstervende soorten. Vluchtelingen, discriminatie, onmacht, vervreemding. Perverse economische prikkels, uitputting van grondstoffen, ineenstortende economieën.

Vrijwel alle grote tragedies in de wereld zijn er doordat we, economisch gezien, gewoon niet begrijpen wat we doen

Dat is een waslijst aan problemen, en hij is nog niet eens compleet. Het wrange is: we beschikken over tal van hulpmiddelen om ze op te lossen. Zo wordt er al jaren voldoende voedsel geproduceerd om alle honger uit te roeien, en zijn er prima technische methoden om de klimaatverandering in te dammen. Nee, aan de techniek ligt het niet. Dat al die structurele vormen van onduurzaamheid blijven bestaan, is allemaal een kwestie van economie. Het wereldwijde economische systeem is onvoldoende in staat of bereid om duurzame oplossingen aan te dragen en uit te voeren.

Combineer dat met het gegeven dat een echte economische wetenschap nog niet bestaat, en het besef dringt door: vrijwel alle grote tragedies in de wereld zijn er doordat we, economisch gezien, gewoon nog niet begrijpen wat we doen.

Reeks meetbare doelen

Natuurlijk: er wordt hard gewerkt aan het creëren van oplossingen. De problemen zijn helder geformuleerd, in de vorm van de zeventien [Sustainable Development Goals](#) (SDG's) met een lange reeks meetbare doelen; diverse vormen van succes werden en worden behaald. De honger neemt af. We hebben het Akkoord van Parijs, dat de klimaatverandering moet beperken tot 2 graden Celsius of liever 1,5 graden Celsius. Maar tegelijk zijn er meer vluchtelingen dan misschien wel ooit tevoren in de wereldgeschiedenis, en is er sprake van de [Sixth Extinction](#), de zesde uitstervingsgolf. De vijfde was die waarin de dinosauriërs ophielden te bestaan. Die golf werd veroorzaakt door een meteorietinslag; de huidige door onszelf.

Het punt is: in de huidige economische context kunnen onduurzaamheidsproblemen weliswaar voor een deel worden aangepakt, maar nooit volledig geëlimineerd. Dat komt doordat deze problemen diep zijn ingebed in de wereldwijde structuren die we als mensen in de loop van eeuwen hebben opgebouwd: het economisch systeem is principieel niet duurzaam. In mijn eerdere boeken, bijvoorbeeld het [Basisboek Duurzame Ontwikkeling](#) (Noordhoff: 3e editie, 2015) en [Fundamentals of Sustainable Development](#) (Routledge: 2e editie, 2017) beschrijf ik dat uitvoerig. In mijn nieuwe boek zal ik dat ook doen, maar nadrukkelijker gericht op de oorzaken in het economisch systeem.

Een echte economische wetenschap

Ziedaar de taak van een echte economische wetenschap (die dus nog niet bestaat): het ontwerpen en invoeren van een economisch systeem dat intrinsiek duurzaam is. Dat betekent dat je niet, zoals nu, voortdurend moeite moet doen om de wereld duurzaam te maken of te houden (een soort dweilen terwijl de sluisen openstaan), maar dat duurzaamheid vanzelf tot stand komt, doordat het systeem daar automatisch in uitmondt. Wie in zo'n systeem (om een of andere bizarre reden) de wereld minder duurzaam zou willen maken, zou juist daarvoor moeite moeten doen. Dit is wat ik noem: Systeemintegratie van

Duurzame Ontwikkeling (ook wel System Integration of Sustainable Development, afgekort SISD). Dit is wat een echte volwassen economische wetenschap als opdracht heeft.

Het zal duidelijk zijn: om zover te komen, is er nog een lange weg te gaan. Intussen gebeurt er best veel om het economisch denken dichter bij de werkelijkheid en bij duurzaamheid te brengen. Niet alle economen denken in onrealistische termen. Zo moppert Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz, onder meer in zijn boek [Freefall](#) (2010, in Nederland verschenen onder de titel [Vrije val](#)), terecht over overdreven versimpelde modellen en hij stelt allerlei verbeteringen voor. En Richard Thaler, Nobelprijswinnaar van 2017, verwerpt de kinderlijke, maar onder economen gangbare aanname dat alle mensen volledig rationele, egoïstische en voortdurend volmaakt geïnformeerde wezens zijn: de homo economicus (zie bijvoorbeeld Thalers boek [Misbehaving](#)).

Zulke economen geven hoop. Maar ze kiezen niet voor de ultieme uitdaging van een intrinsiek duurzame economie, en dus zijn hun ambities volgens mij te bescheiden. En of die hoop terecht is, is nog maar de vraag. Dat laat het voorbeeld van Eugene Fama wel zien. De ontwerper van de [Efficiënte Markt Hypothese](#) (EMH) stelt onder meer dat financiële bubbels onmogelijk zijn en dus nooit gebeuren omdat marktprijzen altijd correct zijn. Ruim nadat de echt wel hevige huizenbubbel van 2007 knapte en de Great Recession van 2008 veroorzaakte, ontving ook Fama in 2013 voor zijn prestaties de Nobelprijs voor de economie. Over mythen gesproken...

Intrinsieke duurzaamheid als wetenschappelijk doel?

Mag dat eigenlijk: een wetenschapsgebied een taak opleggen die niet neutraal en waardenvrij is, maar gericht is op het bereiken van maatschappelijke doelen? Over die vraag is in de laatste decennia veel geschreven. De conclusie, althans volgens een deel van de wetenschappers, is nadrukkelijk 'ja'. In feite is de wetenschap van duurzame ontwikkeling daarvan zelf een voorbeeld, want die is nadrukkelijk niet neutraal. Nieuwe vormen van wetenschap zijn daartoe gedefinieerd en worden toegepast, zoals postmoderne wetenschap, transdisciplinaire wetenschap, actieonderzoek. Ik heb deze begrippen kort beschreven in mijn proefschrift uit 2010 (paragraaf

1.4), dat u [hier](#) kunt downloaden. In mijn nieuwe boek zal ik daar veel uitvoeriger op ingaan.

Lees verder

Complexiteit

Dus inderdaad, er is nog een lange weg te gaan naar een echte economische wetenschap en een structureel duurzame economie. Hoe zo'n wetenschap of economie eruit zou moeten zien? Ik heb geen flauw idee. Wel ben ik zeker van een absolute randvoorwaarde: de economische wetenschap dient zich te baseren op complexe systemen. Het wereldwijde economische stelsel is onmiskenbaar zo'n complex systeem. Daarom is het zo erg dat de meest gangbare economische scholen de werkelijkheid versimpelen tot lineaire systemen, waardoor je al bij voorbaat weet dat de uitkomsten niets met de realiteit te maken hebben; terwijl regeringen op alle continenten er hun beleid op baseren.

Complexe systemen bezitten attractoren: dat zijn toestanden of cycli waar zo'n systeem als vanzelf naartoe lijkt te bewegen, alsof er een aantrekkende kracht is die ze daarheen zuigt. Het huidige economische systeem bezit attractoren die ons onder meer zuigen naar: extreme ongelijkheid, natuurverwoesting, onbegrensde groei, en van tijd tot tijd een economische instorting (zoals de Great Recession). Het bestaan van die onduurzame attractoren is de reden waarom we voortdurend moeite moeten blijven doen om niet in een put te belanden. Een intrinsiek duurzame economische wetenschap moet ervoor zorgen dat dat radicaal omdraait: de attractoren dienen juist duurzaam te zijn en ons vanzelf te trekken in de richting van een reeks gewenste sociale, economische en ecologische doelen.

Overigens: toen de redactie van Follow the Money deze tekst proeflas, kreeg ik als reactie: ligt het bestaan van de huidige, onduurzame attractoren echt aan de economische wetenschap, of zouden ze misschien eerder een economische wetmatigheid zijn? Ik vermoed dat ze bedoelen: misschien zijn onduurzame attractoren wel onvermijdelijk, net als de zwaartekracht. Ogenscheinlijk is dat een logische vraag. Maar dat is hij niet, om een belangrijke reden: de economische wet-

ten en wetmatigheden zijn geen natuurwetten. Ze zijn door mensen bedacht. Beter geformuleerd: ze zijn ontstaan als gevolg van menselijke keuzen en handelingen. En dus kunnen ze, anders dan natuurkundige wetten, ook door mensen worden veranderd of afgeschaft. Binnen de beperkingen en mogelijkheden van de menselijke natuur, dat spreekt vanzelf. De economische wetmatigheden en de economische (proto)wetenschap: dat is hetzelfde.

De wereld waarin we willen leven

Welke sociale, economische en ecologische doelen wensen we te realiseren? En wie kiest ze? Niet de auteur van een boek, vanzelfsprekend. Ik kan voorstellen doen, maar ik ben niet geautoriseerd om beslissingen te nemen. Niemand is dat. Want de doelen vloeien voort uit de vraag: in wat voor wereld willen we leven?

Zo'n vraag kan en mag alleen beantwoord worden door iedereen samen. Via een democratisch proces, en dan bedoel ik niet een naïef democratisch proces via verkiezingen of referenda, maar een goed opgezette, permanent gevoerde brede maatschappelijke discussie. De antwoorden die daaruit voortvloeien behoren de opdracht op te leveren voor een duurzame economische wetenschap.

Om dat proces te laten slagen is een boek niet voldoende. Er is een brede beweging voor nodig, die naar ik hoop begint bij de discussies op Follow the Money en uiteindelijk 'viraal gaat'. Dat allemaal, en veel meer, schrijf ik op in mijn nieuwe boek. Een paar stukken daarvan zijn al geschreven, en die staan klaar om via Follow the Money gepresenteerd te worden. De rest volgt in de komende jaren.

De uitnodiging

Niets van wat ik voltooid heb, is definitief. Uw commentaren zullen van invloed zijn: niet alleen op de komende teksten, ook op wat al geschreven is. Het kan dus goed zijn dat bestaande teksten binnenkort, dankzij uw ingrijpen, door mij bijgesteld zullen worden, misschien wel meerdere malen.

Ik ben geen econoom. Ik ben in 1981 afgestudeerd (in hedendaagse termen: MSc) in theoretische natuurkunde en filosofie van de wetenschap, en in 2010 promoveerde ik in de sociale wetenschappen met een focus op duurzaamheid, organisatieontwikkeling en hoger onderwijs. Macro-economie kende ik tot enkele jaren geleden alleen uit mijn managementopleiding in de jaren '90. Sinds een paar jaar ben ik weer hard aan het studeren, nu in de economie.

Bij dit project heb ik behoefte aan gedegen wetenschappelijke begeleiding. Daarom wil ik, naast de gedachtewisseling op Follow the Money en in de denktank, graag ook een wetenschappelijke adviesraad samenstellen, zoals ik bij eerdere boeken ook deed. Als u hoogleraar bent (in de economie of elders: ook de adviesraad moet zeker interdisciplinair zijn), of bijvoorbeeld bestuurder of topadviseur van een grote onderneming met flinke economische of financiële praktijkervaring, nodig ik u uit om contact met me op te nemen. Mijn contactinformatie staat op <https://niko.roorda.nu>.

Dat geldt ook voor masterstudenten, promovendi of andere gedreven jonge mensen die graag lid willen worden van de denktank. Wij zoeken bijvoorbeeld mensen met expertise op het gebied van filosofie en van game development. (De redenen daarvoor leg ik uit in het eerste hoofdstuk.) Willen jullie meedoen, laat het me weten!

Aan alle anderen: reageer via de website van Follow the Money (niet via mijn persoonlijke email), zodat iedereen kan meelesen. Ik kijk uit naar de dialoog met u.